

DOI 10.32405/2522-9931-2018-6(35)-108-120

УДК 159.9

Радченко Ольга Борисівна,

кандидат психологічних наук, старший викладач

кафедри педагогіки, психології та менеджменту

Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти

ДВНЗ «Університет менеджменту освіти»,

м. Біла Церква, Україна

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-3484-452X>

olga.br@online.ua

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

Анотація. Стаття присвячена проблемі психологічного супроводу становлення професійного самовизначення здобувачів професійно-технічної освіти. Адже саме під час професійної підготовки у учня професійного (професійно-технічного) закладу освіти може змінитися ставлення до процесу оволодіння професією, а саме – значно знижується впевненість у правильності вибору професії, що є наслідком однієї з нормативних криз, характерних для певного етапу професійного розвитку особистості. З'ясовано актуальні психолого-педагогічні проблеми, рішення яких сприяє забезпеченню ефективності професійно-технічної освіти. Розглянуто основні підходи (стратегії) організації становлення професійного самовизначення. Проаналізовано напрями, методи та технології психологічної роботи на різних етапах професійного становлення. Зроблений акцент на профорієнтаційну роботу у закладах професійної (професійно-технічної) освіти. Аналіз основних підходів (стратегій) організації становлення професійного самовизначення, напрямів, методів та технологій психологічної роботи на різних етапах професійного становлення дає можливість зосередитися саме на етапі професійної підготовки, уточнення професійного вибору й формування професійної перспективи. З'ясовано, що особливостями профорієнтаційної роботи у професійних (професійно-технічних) закладах освіти є перетворення її з діагностичної в розвивальну, формувальну, діагностико-коригувальну. Психологічний супровід становлення професійного самовизначення здобувачів професійної освіти повинен слугувати одній меті – активізувати учня, сформувати у нього прагнення до професійного зростання з урахуванням отриманих знань про себе, свої здібності і перспективи їх розвитку.

Ключові слова: заклад професійної (професійно-технічної) освіти; професійна освіта; професійне самовизначення; профорієнтація.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Професійне самовизначення розглядається як виборче ставлення індивіда до світу професій у цілому й до конкретної обраної професії. Ядром професійного самовизначення є усвідомлений вибір професії з урахуванням своїх особливостей і можливостей, вимог професійної діяльності й соціально-економічних умов. У житті кожної людини професійна діяльність займає важливе місце. І хоча професійне самовизначення здійснюється протягом усього професійного життя, особливо актуальним питання вибору професії стає у підлітковому та юнацькому віці.

У контексті загальної проблеми життєдіяльності людини проблема професійного самовизначення особистості розглядалася Л. Рубінштейном, Л. Божович, М. Гінзбург, В. Крутецьким та іншими вченими. Профорієнтація як засіб забезпечення трудової соціалізації, її зміст, форми і методи є предметом досліджень багатьох наукових галузей, адже її досліджують у соціологічному, психологічному, педагогічному, фізіологічному аспектах. Різноманітні проблеми профорієнтаційної роботи вивчали А. Голомшток, М. Захаров, О. Купревич, Т. Пазюченко, В. Симоненко, Л. Старікова, Б. Федоришин, Т. Фіоктістова, Р. Хмелюк, А. Чернявська, Н. Шалима та інші.

Але переважна більшість здобувачів професійно-технічної освіти обирають свій фах несвідомо, вони не обізнані зі специфікою майбутньої професійної діяльності, не ознайомлені з програмою професійної підготовки спеціалістів обраного фаху.

Як показує досвід організації професійної підготовки, у практиці навчально-виховної роботи професійних освітніх закладів нерідко зустрічаються випадки, коли вже до кінця першого, а особливо часто на другому або третьому році навчання, у учня може змінитися ставлення до процесу оволодіння професією. Це так званий негативний синдром 2–3-го року професійної підготовки. Вони розчаровуються у своєму професійному виборі, а іноді навіть замислюються про зміну навчального закладу та переміну спеціальності. При цьому важливо те, що все це може мати місце при непоганих в цілому показниках (навчальних оцінках) успішності навчання и виконання завдань під час проходження практики. Це означає, що справа тут не в здібностях. У психологічному плані в подібних випадках відбувається своєрідна парадоксальна ситуація: учень, який об'єктивно знаходиться в стінах професійного (професійно-технічного) закладу освіти, суб'єктивно знов виявляється на початку процесу професійного самовизначення – стадії оптації (виникнення та формування професійних намірів), а можливо, навіть лише на підступах до неї. Тобто, в процесі професійного становлення можливий і зворотній, регресивний рух. Таким чином, питання професійної орієнтації здобувачів професійно-технічної

освіти залишається особливо актуальним, бо професійний розвиток є поетапним, тривалим, багатоплановим і складним процесом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мета професійної (професійно-технічної) освіти у сучасних умовах – підготовка кваліфікованих, конкуренто-здатних фахівців, які повинні відповідати вимогам технологічного розвитку галузей економіки та мати високий рівень творчої ініціативи і культури [1].

На актуальність проблеми підвищення ефективності професійно-технічної освіти та діяльності професійних (професійно-технічних) закладів освіти вказує багато вітчизняних авторів (Н. Ничкало, В. Зайчук, В. Олійник, І. Зязюн та ін.). Вагому роль при цьому відіграє, на наш погляд, психолого-педагогічне забезпечення її ефективності. Серед найактуальніших психолого-педагогічних проблем, рішення яких може сприяти забезпеченню ефективності професійної (професійно-технічної) освіти та діяльності професійно-технічних освітніх закладів, і які знайшли певне відображення в працях вчених, назовемо такі:

- розроблення стандартів професійно-технічної освіти України (Н. Ничкало [2] та ін.);
- основні напрями й умови реформування та подальшого розвитку професійно-технічної освіти (В. Зайчук [3], В. Олійник [4] та ін.);
- управління професійно-технічною освітою та професійними (професійно-технічними) закладами освіти (С. Одайський [5] та ін.);
- удосконалення кадрового потенціалу професійних (професійно-технічних) закладів освіти, розвиток творчості, професіоналізму, мотивації у викладачів та майстрів виробничого навчання (В. Бобров [6] та ін.);
- підвищення кваліфікації педагогічних працівників системи професійних (професійно-технічних) закладів освіти (Л. Сергеева [7] та ін.);
- використання закордонного досвіду для підвищення ефективності професійно-технічної освіти в Україні (Т. Десятов [8] та ін.);
- психологічні особливості конфліктів у професійних (професійно-технічних) закладах освіти (Л. Карамушка [9], О. Радченко [10] та ін.)

Переважна більшість робіт у цьому напрямі виконана педагогами, тоді, як психологічні дослідження з проблеми професійно-технічної освіти складають зовсім невелику частку від усіх досліджень. Це, можливо, зумовлене якимось «непрестижним» статусом професійних (професійно-технічних) закладів освіти, порівняно, наприклад, із закладами в системі вищої освіти, складністю збору емпіричного матеріалу та іншими причинами. Вважаємо, що посилення психологічного забезпечення професійних (професійно-технічних) закладів освіти є одним з найважливіших умов підвищення ефективності їх діяльності.

Внаслідок своєї соціально-економічної значущості, проблема професійного самовизначення особистості вивчалася і вивчається психологами й педагогами досить інтенсивно. Вітчизняними психологами, в основному, це питання розглядається у контексті роботи зі старшокласниками (Г. Балл [11], С. Загребельний [12], Б. Федоришин [13] та ін.). Але про професійне самовизначення здобувачів освіти професійних (професійно-технічних) закладів освіти більше пишуть знов-таки педагоги (В. Любарець [14], Д. Закатнов [15] та ін.). Разом з тим, залишаються недостатньо розкритими низка проблем (циклічність професійного самовизначення, фактори його активізації і зміни у професійній поведінці, взаємовплив професійного розвитку й професійного самовизначення особистості, тощо), зумовлених особливостями професійного самовизначення на етапах, що здійснюються після первинної оптації.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ

Метою цієї статті є теоретичний аналіз особливостей професійного самовизначення учнівської молоді на етапі професійної підготовки у професійних (професійно-технічних) закладах освіти та надання рекомендацій щодо психологічного супроводу становлення професійного самовизначення здобувачів професійно-технічної освіти.

3. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретичною основою концепції професійного становлення особистості стали праці А. Борисюка, Г. Балла, С. Загребельного, Б. Федоришина, І. Зязюна, В. Любарець, М. Пряжнікова та ін. [11], [12], [13], [14], [15].

Базовими для осмислення особливостей професійного самовизначення здобувачів професійної освіти стали роботи В. Любарець, С. Загребельного, Д. Закатного та ін. [12], [14], [15].

4. МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для вирішення поставленої мети використано теоретичні методи: аналіз проблеми на базі психологічної, педагогічної та управлінської літератури, аналіз сучасного стану досліджуваної проблеми, тлумачення й інтерпретація теоретичних даних.

5. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Якщо аналізувати сучасні підходи до визначення суті феномену професійного самовизначення, треба зазначити, що професійне самовизначення передбачає диференціацію розумових здібностей і інтересів, формування індивідуального стилю професійної діяльності, вибору професії,

розвитку самосвідомості, світогляду і життєвих цінностей.

Взагалі, професійний розвиток особистості зарубіжні дослідники визначають як процес соціалізації, що відбувається в онтогенезі людини і спрямований на присвоєння нею різних аспектів світу праці, зокрема, професійних ролей, професійної мотивації, професійних знань і навичок.

У контексті нашої проблеми найбільший інтерес становлять два його перші етапи. Перший етап зумовлений особливостями загального розвитку особистості при переході від підліткового до молодшого юнацького віку, і який, зокрема, передбачає формування професійних намірів і здатність до орієнтації в різних сферах професійної діяльності. Другий етап – професійна підготовка, уточнення професійного вибору й формування професійної перспективи.

Професійна орієнтація – це комплекс взаємопов'язаних економічних, соціальних, медичних, психологічних і педагогічних заходів, спрямованих на формування професійного покликання та виявлення здібностей, інтересів, придатності і інших факторів, які впливають на вибір професії або на зміну роду діяльності. Існує багато теорій профорієнтації, батьком якої по праву вважають Френка Парсона. В основу його теорії покладено три фактори:

1. Індивідуальні здібності й особливості, можливості, уміння, інтереси.
2. Особливості професії, вимоги, які вона висуває перед людиною.
3. Правильне співвідношення між собою першого та другого факторів.

Але, незважаючи на позитивні результати, профорієнтація в сучасних умовах все ще не досягає своїх основних цілей – формування в учнів професійного самовизначення відповідно до індивідуальних особливостей кожної особи і запитів суспільства в кадрах, його вимог до сучасного працівника. Вагомим гальмом розвитку профорієнтації є те, що вона, як правило, розрахована на деякого усередненого учня, відсутній індивідуальний, диференційований підхід до особистості того, хто обирає професію; використовуються в основному словесні, декларативні методи, без можливості кожному спробувати себе у різноманітних видах діяльності. Деякі міста та райони не забезпечено поточною інформацією про потреби в кадрах.

На основі аналізу різних джерел умовно можна виділити кілька основних підходів (стратегій) організації становлення професійного самовизначення.

- Довідково-інформаційний та просвітницький напрям. Ефективність цього напрямку роботи значно підвищується, якщо з учнями проводиться систематична профорієнтаційна та профконсультаційна робота, яка поступово формує у них готовність самостійно орієнтуватися в різноманітній професіографічній інформації.

- Тестологічний напрям (є досі найпоширенішим в профорієнтації).

- Глибинний» напрям, пов'язаний з психоаналізом і його різними похідними (енергією страху, агресії, лібідо та ін.). Їх треба розпізнати і направити в корисне русло, наприклад, в професійну діяльність.

- Гуманістичний напрям («центрування на особистості клієнта», використання різних технік встановлення психологічного контакту й ефективних психотерапевтичних технологій). Але якщо вся профорієнтаційна робота перетворюється в суцільну «психотерапію», то тоді втрачається специфіка власне професійного самовизначення.

- Організаційно-управлінський підхід (тісна координація роботи між різними психологічними службами, службами соціальної допомоги, підприємствами і навчальними закладами).

- Раціоналістичні підходи (опора на чисто логічне ухвалення рішення, коли складні професійні та життєві вибори «прораховуються»).

- Виховний (світоглядний, ідеологічний) підхід.

- Активізувальний підхід, який передбачає поступове формування у оптанта внутрішньої готовності до усвідомленої і самостійної побудови, коригування та реалізації перспектив свого розвитку.

При профорієнтаційній роботі використовують, насамперед, два способи: індивідуальну роботу та групову.

У межах індивідуального підходу взаємодія з оптантом, передусім, орієнтована на його самопізнання; використовуються психотехнології на усвідомлюваній основі: бесіда, інтерв'ю, діагностика, твори та ін. При груповій роботі значно більшу роль відіграють процеси ідентифікації, емоційного зараження, навіювання, тобто неусвідомлювані процеси. До групових форм консультативної взаємодії можна віднести профорієнтаційні ігри, тренінги, психологічні практикуми та ін.

На етапі формування професійних намірів, вибору професії і профпідготовки, а також корекції вибору застосовуються розвивальні психотехнології: професійне консультування, інформаційно-аналітична підтримка на етапі вибору професії, психодіагностика, введення в освіту профільних предметів, психотренінги, ігрові заняття. Ці технології звернені до особистісних механізмів, які регулюють активність оптанта, формують позитивне самоставлення, готовність до змін і здатність проектувати альтернативні сценарії професійного становлення, прийняття на себе відповідальності за своє професійне майбутнє.

Отже, на етапі професійної підготовки основна робота повинна полягати у вивченні і розвитку пізнавальних інтересів, схильностей, індивідуальних особливостей учнів, підвищенні їхньої активності у професіональному самовизначенні, складанні програм самопідготовки і формуванні обґрунтованих професіональних планів. Суттєвим моментом є образ своєї майбутньої професійної діяльності, перспективи майбутнього

життєвого шляху. Дуже доречними на цьому етапі будуть активізуальні профконсультаційні методи (ігри, вправи, активізуальні опитувальники, тощо), які поєднують інтриговану форму роботи із вмістом проблем професійного й особистісного самовизначення. Треба зазначити, що всі ці заходи повинні проходити у безумовному прийнятті учня таким, яким він є. Під час професійного психологічного супроводу, поряд з використанням класичних методик, спрямованих на вивчення особистісних особливостей, інтересів, нахилів та здібностей, особливу увагу слід приділити методикам, що досліджують самосвідомість і самооцінку людини. Корекція ідеального образу професії й ідеального образу «Я» пов'язана з усвідомленням професійних цінностей і утворенням нових ціннісних орієнтацій. Корекція реального «Я» пов'язана з усвідомленням своїх можливостей, з досвідом нових переживань і нових відносин людини з навколишнім світом і з собою.

Заслугує на увагу запропонована В. Любарець [14] система заходів, спрямованих на забезпечення формування готовності до професійного самовизначення здобувачів освіти професійних (професійно-технічних) закладів. У проект цієї системи входять:

- впровадження інноваційних педагогічних технологій розвитку здатності учнівської молоді до вибору успішної професії та формування соціально значущих життєвих компетенцій відповідно до вимог сучасного ринку праці;
- стимулювання засобів масової інформації, які сприятимуть інформаційному забезпеченню заходів, спрямованих на популяризацію щодо забезпечення професійного самовизначення учнівської молоді, її підготовки до планування, проектування та реалізації професійної кар'єри;
- зміцнення зв'язків зі структурними підрозділами підвідомчих установ НАПН України, які досліджують проблеми професійної орієнтації населення, з метою опрацювання проблеми становлення людини як суб'єкта професійної діяльності та забезпечення конкурентоспроможності випускників професійних (професійно-технічних) закладів освіти в системі неперервної професійної освіти.

Це проектування може грати роль динамічної виховної програми щодо активізації діяльності особистості в зазначеному напрямі.

Невизначеність професійного майбутнього, детермінованого нестабільністю ринку праці, зумовлює формування у здобувачів освіти готовності до професійного розвитку й підвищення освітнього рівня, оскільки попит на робочі професії досить стабільний. Як зазначає Д. Закатнов [15], випускники професійних (професійно-технічних) закладів освіти мають кращі перспективи працевлаштування. Також серед мотиваційних детермінант професійного самовизначення досить високе рангове місце у учнів професійних (професійно-технічних) закладів освіти займають мотиви,

пов'язані з професійним розвитком і кар'єрним зростанням, хоча провідна роль утилітарних мотивів залишається. Все ж таки у порівнянні з детермінантами професійного самовизначення на етапі оптації, на етапі професійної підготовки значно знижується мотиваційна значущість престижності професії. Здобуття вищої освіти на етапі набуття професійно-технічної розглядається значною частиною здобувачів професійно-технічної освіти не як самоціль, як це має місце на етапі оптації, а як засіб подальшого професійного розвитку. Таким чином, більшість випускників планують працювати за отриманою спеціальністю, що свідчить про закріплення професійного самовизначення, здійсненого в школі, і його пролонгації за вибраним напрямом трудової діяльності.

6. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Аналіз особливостей професійного самовизначення на етапі професійної підготовки у професійних (професійно-технічних) закладах освіти дали змогу виділити низку особливостей, які істотно відрізняють його результати, в порівнянні з етапом оптації. По-перше, на відміну від старшокласників, випускники професійних (професійно-технічних) закладів освіти розглядають вищу освіту переважно як засіб професійного і кар'єрного розвитку, а не як самоціль. По-друге, престижність майбутньої професії, яка на етапі оптації входить до числа провідних факторів, що детермінують її вибір, вже на етапі професійної підготовки істотно втрачає вплив на вибір подальшої освітньо-професійної траєкторії. До того ж, вже до кінця першого, а особливо часто на другому або третьому (залежно від типу освітнього закладу) році навчання, у здобувача професійно-технічної освіти може змінитися ставлення до процесу оволодіння професією, а саме – значно знижується впевненість у правильності вибору професії, що є наслідком однієї з нормативних криз, характерних для цього етапу професійного розвитку особистості. Отже, в цілому вся профорієнтаційна робота у професійному (професійно-технічному) закладі освіти повинна будуватися таким чином, щоб з діагностичної вона перетворилася в розвивальну, формувальну, діагностико-корекційну. Психологічний супровід становлення професійного самовизначення учнів професійних (професійно-технічних) закладів освіти має слугувати одній меті – активізувати учня, сформувати у нього прагнення до професійного зростання з урахуванням отриманих знань про себе, свої здібності і перспективи їх розвитку.

Перспективою цього дослідження може бути розроблення програм формування ціннісного ставлення учнів до майбутньої професійної діяльності, які можуть містити:

- знайомство з майбутньою професійною діяльністю;

- формування реального уявлення про професіонала з обраної спеціальності;
- формування ціннісних уявлень.

Також треба звернути увагу на складання програм індивідуальної самопідготовки до професійного самовизначення здобувачів професійно-технічної освіти з метою сприяння формуванню стійких професійних намірів. Ці програми мають включати такі етапи:

1. Постійне підвищення інформованості учня про обрану сферу професійної діяльності.
2. Організація посиленої участі учня в оволодінні найпростішими навичками в обраній ним професійній діяльності.
3. Розвиток процесів самопізнання учнів.

7. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Відомості Верховної Ради України. (1998, Трав. 13). Закон № 32, ст. 215 «Про професійно-технічну освіту». [Електронний ресурс]. Доступно: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80>.
- [2] Н. Г. Ничкало, «Ідеї канадського досвіду професійної освіти в Українській перспективі», Професійно-технічна освіта, с. 8, 2007.
- [3] В. О. Зайчук, та А. С. Нісімчук, Технологія професіоналізму в освіті. Луцьк, Україна: ПВД «Твердиня», 2012.
- [4] В. Олійник, та Л. Сергеева, Управління розвитком професійно-технічного навчального закладу. Київ, Україна: АртЕк, 2010.
- [5] С. І. Одайський, «Методи управління професійно-технічним навчальним закладом в умовах конкуренції та розвитку виробництва», Теорія та методика управління освітою, № 3, 2010. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://tme.umo.edu.ua/docs/3/10odasdp.pdf>.
- [6] В. Я. Бобров, та С. В. Бутівченко, «Управління професійною освітою як фактор впливу на формування творчої особистості фахівців України», Філософія освіти XXI століття: проблеми і перспективи, Вип. 83, с. 443–447, 2000.
- [7] Л. Сергеева, та А. Молчанова, «Сучасні підходи до підвищення кваліфікації керівних кадрів профтехосвіти», на Міжнар. наук.-практ. конф. Післядипломна освіта педагогічних працівників професійно-технічних закладів у системі неперервної освіти: теорія, досвід, перспективи. Донецьк, Україна: ДІПО ІПП, 2006, с. 61–66.
- [8] Т. М. Десятов, Тенденції розвитку неперервної освіти в країнах Східної Європи (друга половина XX століття). Київ, Україна: АртЕк, 2005.
- [9] Л. М. Карамушка, та О. Б. Радченко, «Особливості вияву організаційних конфліктів у професійно-технічних навчальних закладах», Актуальні

- проблеми психології, Т. 1: Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія, Вип. 35, с. 78–82, 2013.
- [10] О. Б. Радченко «Психологічні чинники організаційних конфліктів у професійно-технічних навчальних закладах», Організаційна психологія. Економічна психологія, № 2, с. 80–86, 2015.
- [11] Г. О. Балл, П. С. Перепелиця, та В. В. Рибалка, Підготовка учнів до професійного навчання і праці. Київ, Україна: Наукова думка, 2000.
- [12] С. Загребельний, «Профорієнтація старшокласників на виробничі спеціальності», Рідна школа, № 4, с. 52–54, 2003.
- [13] Б. О. Федоришин, «Психолого-педагогічні основи професійної орієнтації», дис. д-ра наук, Ін-т ПіППО АПН України. Київ, Україна, 1996.
- [14] В. В. Любарець. Формування готовності учнів ПТЗ до професійного самовизначення. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://core.ac.uk/download/pdf/32308193.pdf>.
- [15] Д. О. Закатнов. Технології підготовки учнівської молоді до професійного самовизначення. Київ, Україна: Педагогічна думка, 2012.

PSYCHOLOGICAL MAINTENANCE OF THE PROFESSIONAL SELF-DETERMINATION FORMATION OF THE VOCATIONAL SCHOOLS STUDENTS

Olga Radchenko,

PhD (psychology), Senior Lecturer of the department
of pedagogy, psychology and management
of Bilotserkivskyi Institute
of Continuous Professional Education,
Bila Cerква, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3484-452X>
olga.br@online.ua

Resume. The article is devoted to the problem of the psychological maintenance of the professional self-determination formation of the vocational schools students. During the vocational training the student can change his attitude to the process. That means, that he loses the confidence in the career choice. This is a consequence of one of the regulatory crisis, typical for this stage of professional development of an individual. The actual psychological and pedagogical problems, the salvation of which contributes to the effectiveness of the vocational education are determined. The basic approaches (strategies) to the organization of the professional self-determination formation are studied. The concept, methods and technologies of the psychological work at different stages of the professional formation are analysed. The analysis of the basic approaches (strategies) to the organization of the professional self-determination formation, the concept, methods and technologies of the psychological work at different stages of the

professional formation enables us to focus on the stage of the vocational training, career choice specification and professional prospects formation. The distinctive feature of the career-guidance work in vocational schools is its transformation into the developing, forming, diagnostic and correcting one. The main purpose of the psychological maintenance of the professional self-determination formation of the vocational schools students is to stimulate their professional development in accordance with the received knowledge about their personality and their abilities development prospects.

Keywords: vocational schools; professional education; professional self-determination; career-guidance.

ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО САМООПРЕДЕЛЕНИЯ СОИСКАТЕЛЕЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Радченко Ольга Борисовна,

кандидат психологических наук,
Старший преподаватель кафедры педагогики,
психологи и менеджмента Белоцерковского института
непрерывного профессионального образования
ГБУЗ «Университет менеджмента образования»,
г. Белая Церковь, Украина
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-3484-452X>
olga.br@online.ua

Аннотация. Статья посвящена проблеме психологического сопровождения становления профессионального самоопределения соискателей профессионально-технического образования. Именно во время профессиональной подготовки у учащегося профессионального (профессионально-технического) образовательного учреждения может измениться отношение к процессу овладения профессией, а именно – значительно снижается уверенность в правильности выбора профессии, что является следствием одного из нормативных кризисов, характерных для данного этапа профессионального развития личности. Определены актуальные психолого-педагогические проблемы, решение которых способствует обеспечению эффективности профессионально-технического образования. Рассмотрены основные подходы (стратегии) организации становления профессионального самоопределения. Проанализированы направления, методы и технологии психологической работы на разных этапах профессионального становления. Сделан акцент на профориентационную работу в учреждениях профессионального (профессионально-технического) образования. Анализ подходов

(стратегій) організації становлення професійного самоопределення, напрямлений, методів і технологій психологічної роботи на різних етапах професійного становлення дає можливість зосередитися саме на етапі професійної підготовки, уточнення професійного вибору і формування професійної перспективи. Виявлено, що особливостями профориєнтаційної роботи в професійних (професійно-технічних) навчальних закладах є перетворення її з діагностичної в розвиваючу, формуючу, діагностико-корекційну. Психологічне супроводження становлення професійного самоопределення соискателів професійного освіти повинно служити однієї меті – активізувати учня, сформувати у нього прагнення до професійного зросту з урахуванням отриманих знань про себе, своїх здібностях і перспективах їх розвитку.

Ключевые слова: професійне (професійно-технічне) освітнє заклад; професійне освіти; професійне самоопределення; профориєнтація.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. (1998, Trav. 13). Zakon № 32, st. 215 «Pro profesiino-tekhnicnu osvitu». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80>.
- [2] N. H. Nychkalo, «Idei kanadskoho dosvidu profesiinoi osvity v Ukrainskii perspektyvi», Profesiino-tekhnicna osvita, s. 8, 2007.
- [3] V. O. Zaichuk, ta A. S. Nisimchuk, Tekhnolohiia profesionalizmu v osviti. Luts'k, Ukraina: PVD «Tverdynia», 2012.
- [4] V. Oliinyk, ta L. Serhieieva, Upravlinnia rozvytkom profesiino-tekhnicnoho navchalnoho zakladu. Kyiv, Ukraina: ArtEk, 2010.
- [5] S. I. Odaiskyi, «Metody upravlinnia profesiino-tekhnicnym navchalnym zakladom v umovakh konkurentsii ta rozvytku vyrobnytstva», Teoriia ta metodyka upravlinnia osvitoiu, № 3, 2010. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <http://tme.umo.edu.ua/docs/3/10odasdp.pdf>.
- [6] V. Ya. Bobrov, ta S. V. Butivshchenko, «Upravlinnia profesiinoiu osvitoiu yak faktor vplyvu na formuvannia tvorchoi osobystosti fakhivtsiv Ukrainy», Filosofiia osvity XXI stolittia: problemy i perspektyvy, Vyp. 83, s. 443–447, 2000.
- [7] L. Serhieieva, ta A. Molchanova, «Suchasni pidkhody do pidvyshchennia kvalifikatsii kerivnykh kadrov proftekhosvity», na Mizhnar. nauk.-prakt. konf. Pisliadyplomna osvita pedahohichnykh pratsivnykiv profesiino-

- tekhnichnykh zakladiv u systemi neperervnoi osvity: teoriia, dosvid, perspektyvy. Donetsk, Ukraina: DIPO IPP, 2006, s. 61–66.
- [8] T. M. Desiatov, Tendentsii rozvytku neperervnoi osvity v krainakh Skhidnoi Yevropy (druha polovyna KhKh stolittia). Kyiv, Ukraina: ArtEk, 2005.
- [9] L. M. Karamushka, ta O. B. Radchenko, «Osoblyvosti vyjavu orhanizatsiinykh konfliktiv u profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladakh», Aktualni problemy psykholohii, T. 1: Orhanizatsiina psykholohiia. Ekonomichna psykholohiia. Sotsialna psykholohiia, Vyp. 35, s. 78–82, 2013.
- [10] O. B. Radchenko «Psykholohichni chynnyky orhanizatsiinykh konfliktiv u profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladakh», Orhanizatsiina psykholohiia. Ekonomichna psykholohiia, № 2, s. 80–86, 2015.
- [11] H. O. Ball, P. S. Perepelytsia, ta V. V. Rybalka, Pidhotovka uchniv do profesiinoho navchannia i pratsi. Kyiv, Ukraina: Naukova dumka, 2000.
- [12] S. Zahrebelnyi, «Proforiiientatsiia starshoklasnykiv na vyrobnychi spetsialnosti», Ridna shkola, № 4, s. 52–54, 2003.
- [13] B. O. Fedoryshyn, «Psykholoho-pedahohichni osnovy profesiinoi oriiientatsii», dys. d-ra nauk, In-t PiPPO APN Ukrainy. Kyiv, Ukraina, 1996.
- [14] V. V. Liubarets. «Formuvannia hotovnosti uchniv PTZ do profesiinoho samovyznachennia». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://core.ac.uk/download/pdf/32308193.pdf>.
- [15] D. O. Zakatnov. «Tekhnolohii pidhotovky uchnivskoi molodi do profesiinoho samovyznachennia». Kyiv, Ukraina: Pedahohichna dumka, 2012.